

УДК 81'22+81'373.612.2

ЗБЕРЕЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ У ПЕРЕКЛАДІ

Степанець Д. Ю.

e-mail: dimonus528@gmail.com

Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький

У статті представлено основні завдання та проблеми збереження комунікативно-прагматичного потенціалу художнього тексту. Описано основні положення прагматики мови, як перекладознавчої проблеми. Установлено поняття та засоби досягнення комунікативної мети перекладу. Розглянуто комунікативну модель та методи перекладу тексту. Для аналізу комунікативно-прагматичного потенціалу обрано художній твір Рея Бредбері «Усмішка». Проведено зіставний аналіз художніх текстів перекладачів. У статті обумовлено позитивну роль синхронної перекладацької множинності. В статті також розглядаються перекладацькі трансформації, якими користується перекладач для досягнення адекватного перекладу.

Ключові слова: прагматика, художній текст, перекладач, перекладацькі трансформації, комунікативна мета, перекладацька множинність.

Степанець Д. Ю., Сохранение коммуникативно-прагматического потенциала художественного текста в переводе / Хмельницкий национальный университет, Украина, Хмельницкий.

В статье представлены основные задачи и проблемы сохранения коммуникативно-прагматического потенциала

художественного текста. Описаны основные положения прагматики языка, как переводческой проблемы. Установлено понятие и средства достижения коммуникативной цели перевода. Рассмотрены коммуникативную модель и методы перевода текста. Для анализа коммуникативно-прагматического потенциала избран художественное произведение Рэя Брэдбери «Улыбка». Проведено сопоставимый анализ художественных текстов переводчиков. В статье обусловлено положительную роль синхронной переводческой множественности. В статье также рассматриваются переводческие трансформации, которыми пользуется переводчик, чтобы достичь адекватного перевода.

Ключевые слова: прагматика, художественный текст, переводчик, переводческие трансформации, коммуникативная цель, переводческая множественность.

D. Yu. Stepanets, Preservation of communicative-pragmatic potential of literary text in translation / Khmelnytsky National University, Ukraine, Khmelnytsky.

The article deals with the main tasks and problems of preserving the communicative and pragmatic potential of the literary text. The main terms of the pragmatics of language as a translation problem are represented. The concepts and means of achieving the communicative goal of translation are established. The communicative model and methods of translation text are devoted. The Smile by R. Bradbury was the principal source of the communicative and pragmatic potential analysis. A comparative analysis of literary texts of translators have been shown. The article explains the positive role of synchronic translation multiplicity. To guarantee the adequate variant of

translation, the translator usually restores to some lexical and stylistic transformations.

Key words: pragmatics, literary text, translator, translation transformations, communicative purpose, translation plurality.

Вступ. Сьогодні все більше зростають вимоги до якості перекладу. Ще в минулому столітті основним завданням дослідників зазвичай були розбіжності систем мов оригіналу та перекладу, то в сучасному перекладознавстві головними характеристиками оцінки якості перекладу науковці все більше називають не лише рівень близькості до оригіналу, якість мовного оформлення тексту, а й здатність перекладу досягнути поставленої автором мети, а переклад вважається адекватним, якщо зберігає прагматику оригіналу.

Комунікативні та прагматичні проблеми перекладу досліджувались багатьма вченими, зокрема, В. Комісаровим, А. Швейцером, В. Лисенком, Л.С. Бархударовим, А. Нойбертом,[1] У, Еко, Дж. Сандерс, М. Бейкер, Е. Вагнер, А. Честерменом, С. Левінсоном, О. Петровою.

Прагматичні наслідки слова є важливою частиною його значення, що справляє певний вплив на читача. Ще більше значення має прагматичний аспект мовних одиниць. Кожен акт мовного спілкування призначений для певного читача, він спрямований на здійснення певного впливу на нього.

Оскільки прагматичний ефект відіграє таку важливу роль у спілкуванні, його збереження в перекладі є головним завданням перекладача, хоча це далеко не легке завдання. Прагматичний аспект перекладу передбачає низку складних проблем. Вчені розробляли різні види підходів, заснованих на використанні

мовцем/письменником певної мови для певної мети в певній ситуації, і концентрувались на розумінні тексту слухачем / читачем [2]. Як результат, з'явилися теорії, що описують прагматичні аспекти перекладу [1] та те, як прагматичний потенціал вихідного тексту може відобразитися в цільовому тексті. На другому етапі перекладу, який полягає в аналізі компонентів тексту, перекладач звертає увагу на комунікативну мету та аналізує компоненти дискурсу оригіналу. Завдання перекладача полягає в аналізі мовленнєвих актів у тексті залежно від контексту, в якому відбуваються ці промови.[3]

Актуальність цього дослідження викликана складністю збереження складових рис, притаманних саме художньому перекладу: розмовної та експресивної лексики, діалогічності, опису природи та образів персонажів, гармонійності та поетичності та, насамперед, творчого задуму автора.

Формулювання мети статті та завдань. Основними завданнями цієї статті є: визначити поняття комунікативно-прагматичний потенціал; охарактеризувати засоби та методи збереження комунікативно-прагматичного потенціалу; правильно визначати прагматичну та комунікативну мету; дослідити роль перекладацьких трансформацій у досягненні еквівалентного впливу на читача.

Метою роботи є визначення та з'ясування засобів та методів збереження комунікативно-прагматичного потенціалу художнього тексту у перекладі: рішень, методів, трансформацій, розставлення пріоритетів та акцентів у перекладі.

Виклад основного матеріалу статті. Переклад художньої літератури є найскладнішим серед усіх видів перекладу. Причиною цього є те, що художня література має нову поетичну комунікативну

функцію. Це означає, що перекладачу потрібно однаковою мірою передати інформативну та естетичну функції, навіть з більшим переважанням останньої. Більшість дослідників згідна з положеннями, наведеними нижче, вирішення цієї проблеми.

По-перше, це повна відсутність буквальності перекладу. Цей вид перекладу не призначений робити це буквально, слово в слово. Ось чому художній переклад є предметом розбіжностей серед науковців та перекладачів.

По-друге, це переклад афоризмів та ідіом. Це питання не таке складне, як може здатися на перший погляд, але воно вимагає великого словникового запасу та наявності спеціалізованого словника.

По-третє, це гра слів та гумор. Один із найцікавіших моментів у художньому перекладі - це коли перекладений текст має жартівливі чи іронічні наслідки. Необхідно мати спеціальні навички, щоб вдалося зберегти ту гру слів, яку має на увазі автор.

І по-четверте, це відповідність стилів, культур та епох. Перекладач літературних текстів повинен бути якимось чином дослідником. Важко перекласти текст іншої епохи, іншої культури, якщо ти не знайомий з її особливостями. І знову ми приходимо до того, що перекладач повинен бути талановитим.

Взаємозв'язок між прагматикою та перекладом у художньому тексті полягає в тому, що в процесі перекладу перекладач намагається передати мовленнєві акти на мові оригіналу на мову перекладу з тим самим змістом, силою, і ефектом. Ці мовленнєві акти мають мати ті самі наслідки для читача цільового тексту що і вони мають в оригіналу. Для того щоб передати їх належним чином з такою ж ефективністю, перекладач повинен глибоко

проаналізувати ці мовні дії та спробувати знайти належний спосіб їх перекладу з такою ж ефективністю.

Кожен процес перекладу керується комунікативними цілями, які повинен досягти цільовий текст у цільовій культурі. Це дуже простий принцип. Але як ми можемо справитись з цими цілями? Як ми визначаємо комунікативну мету? Чи можемо ми знайти категорії або типи таких цілей? Які умови перенесення таких цілей через мовний та культурний бар'єр? Неможливо встановити пряму еквівалентність між двома мовами. Так як семантично і функціонально їх мовні знаки не збігаються. Така еквівалентність встановлюється лише між словом, словосполученням, граматичною конструкцією та контекстом на мові оригіналу і словом, словосполученням, граматичною конструкцією та контекстом в мові, на яку відбувається переклад. Правильність перекладу насамперед забезпечується знанням вихідної мови, правильно поставленою метою, знанням місцевих реалій, аудиторії.

Саме таких актуальних проблем торкались перекладачі та дослідники. Щоб дослідити ці проблеми, для аналізу обрано оповідання Рея Бредбері "Усмішка". Доцільність вибору цього твору полягає в тому, що це твір як і більшість творів Р. Бредбері з великим задоволенням читають як дорослі так і діти, вони є повчальними як для молодого покоління, так і для старших. Можна з точністю сказати, що виховне значення "Усмішки" безцінне. Так як цей твір відомий у всьому світі і вже справив чимале враження на читачів, виникає потреба проаналізувати існуючі переклади українською мовою на предмет відтворення у них комунікативно-прагматичного потенціалу, розмовної та емоційно забарвленої лексики, стилістичних засобів, граматичних структур. Порівняльний аналіз здійснюватиметься на перекладах трьох перекладачів Л. В.

Коломієць [4], А. Євси [5] та Я. Веприняка [6]. З точки зору перекладу, ці три українські переклади є еквівалентними та адекватними.

Будь-який поданий вихідний текст, особливо художній, викликає численні переклади будь-якою цільовою мовою. Причиною множинності та різноманітності цих перекладів, незалежно від того, визнані вони неадекватними, посередніми, оптимальними тощо досі залишається невирішеним питанням у перекладознавстві. Однак існування чи можливість виникнення декількох перекладів вихідного тексту на цільову мову є свідченням того, що переклад, за своєю природою має якість того, щоб бути недетермінованим, принаймні в певних аспектах.

На наступному прикладі проаналізовано, як перекладацькі рішення впливають на читача, через що перекладацька множинність набуває ще більшої значущості: автор хотів показати, як холод торкнувся головного героя: «*The small boy stamped his feet and blew on his red, chapped hands*»

Я. Веприняк описує героя наступним чином: «хлопчисько притупцював на місці і дмухав на свої червоні, у саднах, руки» Як бачимо, перекладач відходить від контексту через слова “дмухав” та “у саднах”. Неуважному читачеві може здаватись, що герой терпів не холод, а бійку.

Л. Коломієць передає цю картину краще: «*він тупцював на місці і хекав на свої червоні, обвітрені руки*» Саме слова “хекав” та “обвітрені” натякають читачеві, що впливає на фізичний стан героя.

А. Євса, здається, ще краще перекладає цю частину: «*тупцюючи на місці й хукаючи на червоні від холоду, порепані руки*» Перекладач вдало додає причину холоду. Читач легко сприймає відповідні відчуття хлопчиком.

Відтворення розмовної лексики для перекладача художньої літератури також залишається складним завданням. Автор використовує розмовну лексику зі спеціальною комунікативною метою. Невідтворення в перекладі тих чи інших елементів твору є не лише викривленням оригіналу, але й неповагою до автора. Тому перекладачі завжди приділяють досить багато уваги пошуку засобів адекватного відтворення присутньої в оригіналі розмовної лексики. Використана автором з великим мистецтвом, стилістично маркована лексика - одна з основних емоційно-експресивних засобів впливу на читача.

Так, в оповіданні "Усмішка" зустрічаються такі розмовні лексичні та фразеологічні одиниці: *soiled gunny-sack clothing* – брудна, з грубої мішковини, одежа; *grimy coats and greasy hats* – страхітлива одіж та засмальцовані капелюхи; *lousey stew* – остання підлота; *fearful mess* – самісінька веремія; *to bash the engine* – двигун роздовбати; *crash!* – тррахх!; *smashed the factory* – громили завод; *one smash of a sledge-hammer at the car* - по рази вгатити машину кувалдою; *kick the ragged cloth* - розкидали ногами жорсткі клапті; *the police* – поліцаї; *moving square* – свистопляска; *to look down* – зиркнути; *where`ve you been* – де ти вештався; *to work little patch of ground* – поратись на городі; *but not many were buying, not many had the wealth* – та мало хто купував, мало кому дозволяла кишеня; *to patch up* – підлатати; *things crawled* – щось порпалося.

Як бачимо, лексичні та фразеологічні одиниці належать до різних тематичних полів. Серед них є ті, які виражають фізичний і психічний стан людини, його настрій, дії, характер, інтелектуальні здібності, а також слова і вирази, що характеризують зовнішність людини, його поведінку, матеріальне становище і т.д. Лексика розмовного стилю виявляється в мові і автора, і персонажів. Серед

персонажів вона використовується для їх соціальної і психологічної характеристики, показу емоційного стану, відносини суб'єкта до цивілізації, створення необхідної атмосфери розповіді, визначення публічної власності індивіда.

Забезпечення реалізації прагматики неможливе без вдалих перекладацьких рішень – трансформацій, серед яких у творі:

Опущення інформації: «so here we are on a Thursday morning».

- от і стоїмо тут із самісінького ранку. У тексті перекладу відсутня уточнення дня тижня (четвер). «Little patch of ground» - город. Слово «город» не містить того ж забарвлення, що і фраза, наведена в оригіналі. Натомість пропонується варіант перекладу: «невелика ділянка/ клаптик землі».

Додавання та перестановка: «*while cocks were crowning far out in the rimed country*» - коли за вибіленими інеєм полями співали далекі півні. Один з перекладачів вдало підсилює опис місцевості у своєму перекладі, додаючи колір, та змінює порядок слів у реченні, що створює чіткий образ в уяві читача.

Антонімічний переклад: «*but not many were buying, not many had the wealth*» - але мало хто купував – мало кому дозволяла кишеня. «*Leave the boy alone*» – Не чіпай хлопця. Перекладач передає думку через протилежне значення, при цьому, природно, змінивши структуру українського речення

Смисловий розвиток: «*Tom stood before the painting and looked at it for a long time*» - Том завмер перед картиною, дивлячись на неї. Перекладач відчув, як розвинути думку в даному реченні, уникнувши надмірну кількість прийменників та обрав вдалий дієслівний відповідник.

Висновки. Поєднання аналізу перекладу, порівняльного аналізу та комунікативного та прагматичного аналізу забезпечує

ретельне вивчення художнього тексту, порівняння жанрових особливостей діє в цільовому та вихідному варіантах художнього тексту, ідентифікуючи та аналізуючи типи перекладацьких перетворень, що використовуються для збереження комунікативно-прагматичного потенціалу цільового художнього тексту. Виявлено, що переклад художнього тексту спрямований на всебічну передачу змісту оригіналу та його комунікативного потенціалу. Це викликає інваріантне застосування різних перетворень перекладу. Основна увага дослідження приділяється таким перетворенням як додавання, антонімічний переклад, генералізація, заміна, перестановка, упущення.

Література:

1. Neubert A. (1968). *Pragmatische Aspekte der Übersetzung*. Leipzig. *Verlag Sprache und Literatur*, 1968.
2. Baker, Mona, Saldanha, Gabriela. (2011). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York. *Routledge*.
3. Hatim. B and Mason, (1990). *Discourse and the Translator*, Longman, Edinburg Gate. Harlow.
4. Бредбері Р. (1999). *Усмішка. Зарубіжна література. 6 клас. Посібник хрестоматія. пер. з англ. Я. Веприняк. Тернопіль. Навчальна книга, Богдан*.
5. Бредбері Р. (1999). *Усмішка. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. пер. з англ. Л.В. Коломієць. № 3 (227). К. Педагогічна преса*.
6. Бредбері Р. (2011). *Усмішка. Світова література 6 клас. За ред. Гарбуз В. М., пер. з англ. А. Євси. Х. ФОП Співак В. Л.*

References:

1. Noibert A. (1968). *Pragmatic Aspects of Translation*. Leipsic. *Language and Literature Publishing house*. [in German].

2. Baker, Mona, Saldanha, Gabriela. (2011). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York. *Routledge*. [in English].
3. Hatim. B and Mason, (1990), *Discourse and the Translator*, Longman, Edinburg Gate. Harlow. [in English].
4. Bradbury R. (1999). *Smile. Foreign Literature. 6th grade. Handbook of hyrestomatia*. Trans. from English J. Veprinyak. Ternopil. *Textbook, Bogdan*. [in Ukrainian].
5. Bradbury R. (1999). *Smile. World Literature in Secondary Schools of Ukraine*. Trans. from English L.V. Kolomiets. № 3 (227). K. *Pedagogical Press*, 1999. [in Ukrainian].
6. Bradbury R. (2011). *Smile. World Literature 6th grade*. Edited by Harbuz B. M., trans. from English A. Evisi. H. *FOP Spivak V. L.* [in Ukrainian].